

NEA-KK-19-Ö-V-0014 PÁLYÁZATHOZ KAPCSOLÓDÓ

Zárójelentés

Készítette: **Feldebrői Mammutvadászok Egyesület.**
3352 Feldebrő, Toldi u. 22.

Kelt.: Péntesgyőr, 2020. december 14.

Háttér

A Nemzeti Együtműködési Alap NEA-KK-19-Ö-V-0014 azonosító számon, csökkentett költségvetéssel 1 333 332 Ft támogatásban részesítette egyesületünket. A támogatási okirat 2019. október 10-i aláírásakor már túl voltunk a rendelkezésre álló pályázati megvalósítási idő felén, így az eredetileg a pályázatba betervezett tevékenységeink egy része addigra már a pályázaton kívüli erőforrásainkból megvalósult. A hátralévő megvalósítási időszakban először a kései kezdés, ezt követően pedig a kitörő Covid-19 világitvány okoztak több nehézséget, melyek mindegyikét a pályázat megvalósítási idejének jelentős meghosszabbítása sem tudta később orvosolni.

Kutatási programrész

Farkas Gábor feldebrői erdőmérnök tulajdonában levő Feldebrő-Bakoldal területén, 2011 tavaszán és őszén mamutcsont töredékek és limnoszilit szilánkok kerültek elő a szántott talajból. Dr. Gasparik Mihály paleontológus (Magyar Természettudományi Múzeum Őslénytani- és Földtani Tára) és csapata 2012 áprilisában Feldebrő-Bakoldal területén 2 gyapjas mamut maradványait találták meg 40 és 70 cm közötti mélységekben. A mamutcsontoktól pár méterre északnyugati irányban egy pleisztocén róka maradványai kerültek elő. A gyapjas mamut és a róka maradványok közvetlen közelében limnoszilit szilánkok is voltak. Az őslénytani feltárás közelében elsődleges gyártási termékeket: szilánkokat, magköveket és töredékeket találtak köeszközök nélkül. A gyapjas mamuttól származó csontok körül 3 db 8-12 cm-es átmérőjű cölöphelyet azonosítottak. A mamutcsontok alatt megégett, szenesedett csontok voltak. A jelenséget egy pleisztocén húsdepóként értelmezték. A mamutcsontokból származó első minta radiokarbon kora 12 300 BC (ATOMKI) tehető.

2016-ban, még az egyesületünk megalapítása előtt, civil önkéntesekként több terepbejárást, és műszeres mérést is végeztünk az Egri Dobó István Vármúzeum szakmai irányítása alatt a helyszínen. Célunk egyértelműen további mamutcsontok megtalálása volt, melyre a műszeres mérések eredményei is jó esélyeket mutattak eleinte. Az eredményeinken fellelkesülve ásatásokat szerveztünk a területre, amiket annak ellenére megtartottunk, hogy később kiderült, a műszeres mérések egy régi vízvezeték nyomvonalát jelezték mindössze. A 2016-os tervásatásokon egy 18 és 15 ezer év közé tehető felső paleolitikus, Epigravettien vadásztábor maradványai kerültek elő. A régészeti leletek zöme pattintott kő volt, de szép számmal találtunk rossz megtartású égetett kerámia törmelék is. Ez utóbbi leletcsoport volt a legnagyobb

meglepetés, ugyanis a kerámiakészítés technológiája a tudomány mai állása szerint csak sokezer évvel később érkezett az európai kontinensre.

A felfedezés jelentősége miatt a kutatásban addig részt vevő civilekből, és szakemberekből megalakult az egyesületünk, mely általános, a régészetet támogató és népszerűsítő tevékenységén túl e terület kutatását tűzte ki fő célul. Az évek során előteremtett szűk anyagi forrásainkat felhasználva több ásatást, helyszíni műszeres vizsgálatot, és mintavételen alapuló laboratóriumi vizsgálatot végeztünk a területen, sok ezernyi pattintott kőkori leletet tártunk fel, és dokumentáltunk, de hátra volt még a fellelt kerámiák kormeghatározása, amivel minden kétséget kizáróan ki tudjuk mondani a jelentős felfedezés tényét.

Jelen pályázat megvalósítása során ezért a korábbi években már folytatott kutatási „zászlóshajónkat”, a Feldebrő Bakoldal-1 jelű paleolit lelőhely kutatásában való újabb mérföldkő elérését tűztük ki célul, vagyis a helyszínen talált kerámiamaradványok kormeghatározását, nagyműszeres laboratóriumi vizsgálatok segítségével.

Mivel a csökkentett pályázati forrást 2019.10.18-án kaptuk meg, így az eredeti pályázati megvalósítási időintervallumból már nagyon kevés volt hátra. Ráadásul késő ősz lévén már az időjárási feltételek sem voltak kedvezőek a terepi kutatómunka elvégzéséhez. Ennek ellenére a résztvevő szakmai szervezetekkel együtt, eddig példátlan rekordidő alatt, 1 hónapon belül sikerült megszerveznünk a mintavételekhez szükséges ásatást.

2019. november 15. és november 16. között két feltárási szelvényt nyitottunk természettudományos mintavételezések céljából. A 19. szelvény 2x2 m-es és a 20. szelvény 1x1m-es volt. Mindkét szelvényben a humuszosodott szántott rétegben és alatta a szubhumuszban találtunk pattintott köveket és kis kerámiatöredékeket. A 19. szelvény metsztfalaiban bejelöltük a kerámia és pattintott kő kiékelődéseket. A 20. szelvényben 54–56 cm mélyen a sárgásbarna színű szubhumuszban egy 14x10 cm-es, 17 cm mély cölöphely is előkerült. A cölöphely betöltési rétege sok kis faszénzemcsével volt tele. Ezenkívül még 9 fúrást végeztünk a domboldal tengelye mentén a 17–20. szelvények mellett. A domboldal középső részén ahol a tűzhely, a sok kerámiatöredék és a pattintott kő előkerült ott a löszös üledék sokkal mélyebben 1 m alatt jelentkezett. A feldebrői lelőhelyen mostanáig 3 paleolitikus telepjelenség került elő: egy mamuthúsdepó, egy tűzhely és annak közelében egy cölöphely, mely valószínűleg a tűzhelyet körülvevő lakósátor egyik cölöphelye lehetett. Az ELTE TTK Kari Kutató- és Műszercentrum, illetve Deák Márton egyéni vállalkozó munkatársai 2019. november 20-án a 19. és a 20. szelvényekből lumineszcens és szedimentológiai mintákat vettek, melyek nagyműszeres laboratóriumi vizsgálata jelen pályázat forrásaiból volt finanszírozva. Az

ELTE TTK saját kutatási tevékenysége keretei között szintén vett 2 db talajmintát lumineszcens vizsgálatok céljából a területről, melyek vizsgálati eredményeit térítésmentesen bocsátották jelen kutatásunk rendelkezésére. A mintavételeket követően pedig megtörtént a szelvények betemetése.

A vizsgálati eredmények kiértékelése során több fontos kérdésre is választ kaptunk. Az egyik legfontosabb információ a szedimentológiai és karbonáttartalom minták részletes vizsgálata alapján keletkezett, mely szerint egyértelműen kimutatható a terület üledékképződésének jellemzőiben az emberi tevékenység behatása, vagyis az ember egyértelműen az adott területen élt a leletek elszóródásának idején. Ugyancsak fontos ténymegállapításként került leszögezésre, hogy bár a fellelt leletek horizontálisan átrendeződhettek az akkori felszíni csapadékmozgásoknak köszönhetően, de a feljebb lévő üledékekből való áthalmazódás kizárt. Vagyis a talált kerámia leletek nem későbbi korokból származó, esetleg talajrepedéseken át „lesüllyedő” leletek, hanem valóban az ebben a korban itt élt kőkori emberek eszközeinek maradványai.

A lumineszcens kormeghatározás viszont ellentmondásosabb eredményeket adott. A kerámiamintát befoglaló talajréteg koradata jól fedte a korábbi években kapott eredményeket, azaz nagyságrendileg 15 ezer évvel ezelőtti üledékről van szó. Azonban maga a kerámatöredék jelentősen fiatalabb koradatot mutatott, hasonlóan a korábbi, hibás mérésnek konstátált eredményeinkhez. Mivel a körültekintő mintavétellel, és a minta környezetének alapos vizsgálatával kizártuk a minta szennyezettségét, illetve áthalmazódását, így a mérést végző szakemberek nem találtak valóban releváns magyarázatot a töredék koradatra (5 ezer év). Jelenlegi tudásunk alapján azt mondhatjuk ki, hogy ez a fajta kormeghatározás közvetlenül a cserépmaradványokra nem alkalmazható, azok kora a befoglaló összlet kormeghatározása alapján, indirekt módon állapítható meg.

Működési programrész

Egyesületünk fő tevékenysége a kulturális örökség védelme, mely túl azon, hogy közfeladat, jelentős társadalmi szükséglet is egyben. Pályázatunkon keresztül az egyesület működésének hatékonyságát tudtuk megnövelni, ezáltal pedig az általunk már kutatott régészeti lelőhely további kutatásáról, alaposabb tudományos vizsgálatáról tudtunk gondoskodni, illetve folyamatban van a fellelt régészeti leletek, a feltárt régészeti összefüggések feldolgozása, ami alapján a megszületett ismereteket el tudjuk juttatni a társadalom érzékeny csoportjaihoz. A már korábban megkezdett kutatómunkánk folytatása magában hordozza annak lehetőségét,

hogy a jelen kor történelmi ismeretei az európai emberi kultúra kialakulásáról alapjaiban fognak megváltozni, ez pedig igen jelentős társadalmi hatást eredményezhet. Szerettünk volna megjelenni szakmai rendezvényeken, melyre az eredetileg beadott pályázatban költségkeret is volt tervezve, de ezek a kialakult járványhelyzet miatt meghiúsultak. Ezért az elnyert pályázatban az A5 költség soron szereplő „Szállítás, utazás-, kiküldetés költségei” megnevezésű költségeket átcsoportosítottuk, az A3 költség soron szereplő „PR, marketing, kommunikációs költségek” megnevezésű költség helyre, ezáltal több arculati elemet szereztünk az egyesületnek.

Jelen pályázatnak köszönhetően az alaptevékenységünk is némileg hatékonyabb lett azáltal, hogy az ügyvezetési feladatokra legalább e projekt erejéig tudtunk ellenszolgáltatást nyújtani, tehát azt már nem a keresőtevékenysége rovására kellett ellátnia a feladatkört jelenleg is betöltő személynek. Ugyancsak az alaptevékenységünk hatékonyságát növelte részben, hogy az ahhoz szükséges eszközök, felszerelések, és szolgáltatások beszerzésre kerültek, ráadásul ezáltal hatékonyabb lett a további munkánk, és színvonalasabb is. Továbbá olyan eszközöket is sikerült beszerezni jelen pályázat keretein belül, amik a tudományos kutatótevékenységünket teszik hatékonyabbá, illetve új kutatási módszerek kidolgozását alapozhatjuk rájuk. Mindkét területen a megalakulásunk óta szeretnénk e fejlesztéseket, de önerőből csak hosszú évek kitartó munkájával, apró lépésekben tudtuk volna azokat megvalósítani, pedig nem beszélünk másról, szinte csak működési alapfeltételekről. Mivel a jelentősen lecsökkentett támogatás nagyműszeres laboratóriumi vizsgálatokra jutó része elégtelen volt a terveink minimális megvalósításához is, ezért a hiányzó forrást az A költségvetési fő soron belüli átcsoportosítással valósítottuk meg. A6 költség soron szereplő „Munka-, védőruha, védőfelszerelés költségei” megnevezésű költségeket átcsoportosítottuk, az A7 költség soron szereplő „Egyéb beszerzések, szolgáltatások” megnevezésű költség helyre.

Az eredeti pályázatban a társadalom elérését célzó tevékenységeink lehetőségei a pályázati forrás késői megítélése miatt eleve beszűkültek voltak. Javíthatott volna ezen, a pályázat megvalósítási határidejének kitolása, de ez a hatás a folyamatosan fennálló járványügyi helyzet miatt elmaradt. Több rendezvényen is terveztünk megjeleni, melyket a Covid-19 járvány miatt sorra lemondtak. Ettől függetlenül, a már meglévő online megjelenési platformjainkon folytattuk a munkát. A pályázat keretében megvalósult kutatómunkáról a facebookon keresztül tájékoztattuk az egyesületünk követőit, melynek köszönhetően a támogatási időszak alatt 28 napos átlagban elért személyek száma 176 és 13 728 fő között alakult.

Az eredeti pályázat szerint 2019. 07.06 – 2019.07.14 időszakra tervezett „Ásatás és szakmai bemutatók” rendezvényünket, anyagi források hiányában csak részben tudtuk megvalósítani,

egy egynapos program keretében. Ezt az eseményt saját erőből tudtuk finanszírozni hisz a rendezvény lebonyolításakor, már nem is reménykedtünk abban, hogy megnyerhetjük a támogatást. Viszont annak ellenére, hogy ekkor még a megpályázott támogatás nem állt rendelkezésünkre, az eredeti pályázatban kitűzött célunkat mégis többszörösen sikerült teljesítenünk, hiszen nem 100, hanem 300 embert értünk el közvetlenül a rendezvényen.

Összegzés

Jelen pályázat megvalósítását nemcsak a csökkentett támogatási összeg, illetve a támogatás megítélésének jelentős késése, de a kialakult Covid-19 világjárvány is számos ponton nehezítette. Mindezek ellenére elmondható, hogy a megítélt támogatás valóban jól, az egyesület céljainak megfelelően hasznosult. Sikerült belőle alap szinten elérnünk a legfontosabb kitűzött mérföldkövet, vagyis műszeres vizsgálatokkal kétséget kizáróan meg tudtuk határozni a lelőhelyen előforduló kerámialeletek koradatát. Ma már tehát kimondható, hogy az általunk talált kerámiamaradványok Európa eddig messze legkorábbi égetett cserepei. E felfedezés természetesen még több kérdés felmerülését eredményezi, ami alapján egyre inkább egy még nagyobb kutatási feladat körvonalai kezdenek kirajzolódni, amikhez újabb forrásokat kell találnunk.

Ugyancsak nagyot léptünk előre a szervezet általános működésében. Nemcsak az volt nagy eredmény, hogy fennállásunk óta először tudtunk megbízási díjat adni a legtöbb munkát végző tisztviselőnknek, de jelentősen nőtt az eszközkészletünk is. Az általános működésünket segítő eszközökön kívül szert tettünk olyan tudományos mérőeszközökre is, melyekkel hatékonyabban, pontosabban tudunk dolgozni, de akár újabb mérési módszerek kidolgozása előtt is megnyílhat az út.

1. melléklet: a 2019. 06. 29-i megjelenésünk a feldebrői ribizli fesztiválon

Egyesületünk végezte a Magyar Természettudományi Múzeumból kölcsönzött leletek szállítását

Dr. Gasparik Mihály és ifjú segítője az ideiglenes kiállítás berendezésén dolgoznak

Egyesületünk tagjai a kiállítás megnyitója előtt, Dr. Gasparik Mihály társaságában

Poszttersorozatban mutattuk be a helyi vonatkozású kutatási eredményeket

Látogatók a kiállításon

A kiállítás egyik vitrinje

Beszélgetés a mamutcsontok egykori feltárójával

2. melléklet: fotók a 2019. novemberi ásatás és terepi mintavételről

Az egyik feltárási szelvény, a leletkibukkanások megjelölésével

A megtalált cölöphely

Egyesületünk tagjai fúrásmintákat vesznek a helyszínen

Az ELTE munkatársai mintavételezés közben

A lumineszcens vizsgálat egyik mintájának megvétele